

بررسی نقاط ضعف و قوت کتاب آموزش نوین زبان فارسی (جلد یک)

مسعود خورشید صابر

مدرس دانشگاه صلاح الدین اربیل، کردستان عراق

masoud.sabir@su.edu.krd

چکیده

مجموعه کتاب‌های «آموزش نوین زبان فارسی» تألیف د. احسان قبول، یکی از منابع مهم آموزش زبان فارسی به غیر فارسی زبانان در چند دهه اخیر محسوب می‌شود. تفاوت عمده این مجموعه با مجموعه‌های آموزشی دیگر علاوه بر روش نوین نظام ساختاری و محتوایی و طراحی رنگ و ظاهر کتاب، آموزش مهارت‌های چهارگانه زبان فارسی نیز در آن رعایت گردیده است. این مجموعه شش جلدی دارای سه سطح آغازین، میانی و پیشرفته می‌باشد و هر سطح شامل دو جلد کتاب است. در این پژوهش برآنیم تا نقاط ضعف و قوت جلد یک این مجموعه را به عنوان یکی از منابع آموزشی در مراکز آموزش زبان فارسی در دانشگاه‌های اقلیم کردستان عراق بررسی نماییم. پیش از این مقاله دیگری تحت عنوان «نقد کتاب آموزش نوین زبان فارسی» تهیه و تألیف گردیده که در این جستار به نقد آن نیز خواهیم پرداخت. معیار ارزیابی ما بر اساس چهار شاخص «محتوایی»، «زبانی»، «ساختاری» و «شکل ظاهری» کتاب صورت گرفته و یافته‌های پژوهش حاکی براین است که بیشترین مشکلات کتاب به غیرکاربردی بودن جملات و واژگان، گفت‌وگوها و تلفظ واج‌ها و بی توضیح ماندن مباحثی از قبیل (را) علامت مفعول و حرف اضافه، مربوط است. از سوی دیگر بخش‌های دیگر کتاب مانند: متن‌ها، تمارین، دستور زبان، تصویرها و طراحی کتاب از نکات مثبت این مجموعه است.

کلید واژه‌ها: آموزش نوین زبان فارسی، نقد کتاب آموزش نوین زبان فارسی، آموزش زبان فارسی.

۱. مقدمه

در طی سال‌های اخیر شاهد پیشرفت مجموعه کتاب‌های آموزشی زبان فارسی به غیر فارسی زبانان، هستیم. رفته رفته با پدید آمدن تئوری و نظریه‌های آموزش زبان دوم که موضوع بحث برانگیز عصر کنونی است، مشکلات منابع آموزشی بهبود بیشتری یافته است. لذا بررسی و واکاوی مجموعه‌های آموزشی زبان فارسی می‌تواند گامی دیگر در روند آموزشی زبان فارسی به غیر فارسی زبانان برداشته و به اهداف و خواسته‌های زبان آموزان نزدیک شود. اگرچه امروزه مجموعه‌های آموزش زبان فارسی به غیر فارسی زبانان به طور گسترده تر از پیش، به اکثر نقاط جهان نفوذ کرده و مجموعه‌های از قبیل: «آموزش زبان فارسی برای فارسی آموزان اسپانیایی» یا «آموزش زبان فارسی به ترکی آذربایجانی» و غیره، تهیه و تدوین گردیده است، اما هنوز برخی اقوام و ملیت‌ها از کتاب‌های آموزشی زبان فارسی بی نصیب مانده‌اند. برای مثال تا جایی که نگارنده آگاه است هیچ مجموعه تخصصی در ارتباط با آموزش زبان فارسی به زبان آموزان کرد به ویژه اقلیم کردستان عراق تألیف نشده است. با این وجود امروزه نهادهای بسیاری مشغول تدریس زبان فارسی در این منطقه هستند، اما مشکلات منابع آموزشی همچنان در میان است. در این راستا مجموعه کتاب‌های «آموزش نوین زبان فارسی» در طی یکی دو سال اخیر با پشتیبانی خود نویسنده کتاب و رایزنی فرهنگی ایران در اقلیم با استقبال گرم نهادهای آموزشی و حتی دانشگاه‌های اقلیم کردستان عراق مواجه شد و در عین حال نتایج حاصل از کتب‌های آموزشی پیشین زبان فارسی گوی سبقت را ربود. این مجموعه آموزشی در شش جلد، توسط د. احسان قبول، بنام مجموعه «آموزش نوین زبان فارسی»، همراه با لوح فشرده کتاب تألیف و منتشر گردیده است. هدف اصلی این پژوهش، با توجه به استقبال گرم نهادهای آموزشی از این مجموعه و از طرفی خواسته و نیازهای زبان آموزان کرد در راستای آموزش زبان فارسی، پاسخ به سوالات ذیل می‌باشد:

۱. برجسته ترین نقاط قوت و ضعف جلد یک این مجموعه با در نظر گرفتن رویکردی ارتباطی و نیازهای زبان آموزان،

چیست؟

۲. چه راهکارهای برای بهبود بخشیدن به جلد یک کتاب می‌توان ارائه نمود؟

کتاب مورد بررسی این مقاله در نوبت چاپ چهارم، دارای ۱۵۰ صفحه، در سال ۱۳۹۳، توسط خود نویسنده کتاب چاپ شده است.

پیشینه تحقیق:

در عصر کنونی نقدها و ارزیابی‌های کتاب‌های آموزشی زبان فارسی به غیر فارسی‌زبانان، روزبه روز افزایش می‌یابند، و این خود نتیجه اهمیت موضوع در بین پژوهشگران و علاقمندان آموزش زبان فارسی به غیر فارسی‌زبانان می‌باشد. بررسی و ارزیابی مجموعه‌های آموزشی زبان فارسی از جنبه‌های مختلفی مانند نظام ساختاری و محتوای صورت گرفته و برای نمونه می‌توان از پژوهش آقای صحرائی و خانم شهبازی در باب «تحلیل محتوایی منابع آموزش زبان فارسی بر پایه‌ی انگاره‌ی نیل اندرسون» نام برد، که نویسندگان به بررسی درک مطلب سه جلد نخست مجموعه «فارسی بیاموزیم»، جلد‌های دوم تا هفتم مجموعه «آموزش فارسی به فارسی»، مجموعه «زبان فارسی» و کتاب «بخوانیم» پایه‌ی پنجم ابتدایی را بر اساس انگاره‌ی اندرسون، پرداخته‌اند. در باب مجموعه کتاب‌های «آموزش نوین زبان فارسی» از آقای د. احسان قبول پیش از این مقاله‌ای بنام «نقد کتاب آموزش نوین زبان فارسی» بر جلد یک این مجموعه از آقای مهرآوران و ناطق در «دو فصلنامه تخصصی مطالعات آموزش زبان فارسی» سال اول، شماره ۱، در سال ۱۳۹۴ تدوین و نشر گردیده است. معیار نقد کتاب چنانکه نویسندگان محترم در چکیده مقاله اشاره نموده‌اند، بر اساس در نظر گرفتن اصول آموزش زبان، سطح کاربردی بودن محتوا، رعایت نیازها و پیش نیازهای مباحث مانند آن بوده است. معیار ارزیابی محقق در این مقاله بر مبنای تجربه آموزش کتاب در مراکز و دانشگاه‌های اقلیم کردستان با توجه نیازهای زبان آموزان بر اساس چهار شاخص زبانی، محتوایی، ساختاری و طراحی جلد یک کتاب و همچنین رویکرد ارتباطی آن، که در برخی نکات با ارزیابی‌های مقاله «نقد کتاب آموزش نوین زبان فارسی» مخالف بوده، صورت گرفته است.

معرفی بخش‌های کتاب:

جلد یک مجموعه کتاب «آموزش نوین زبان فارسی»، که به افراد آغازین دوره مبتدی اختصاص دارد شامل بخش‌هایی چون: عنوان درس، کلمه‌های جدید، تلفظ، دستور زبان، بشنوید و تکرار کنید، متن و شعر، گفت‌وگو، نگارش، اعداد، تمرین‌ها، خلاصه، مرور، فرهنگ و به همراه لوح فشرده صوتی می‌باشد. فهرست کتاب با مقدمه‌ای سه صفحه‌ای و فرهنگ پایانی کتاب و عنوان ده درس که دو درس آن‌ها به مرور درس‌های گذشته تعلق دارد، آغاز می‌گردد. عنوان هر درس به شکل جمله خبری و حتی پرسشی مانند: آیا دانش آموز در کتاب خانه ماند؟ نوشته شده که به صورت صوتی، هر درس در لوح فشرده کتاب آمده است. آغاز درس‌ها دارای مجموعه‌ای از کلمه‌های جدید است که زبان‌آموز تا پایان جلد نخست «با بیش از ۳۵۰ کلمه زبان فارسی آشنا می‌شود». (قبول، ۱۳۹۳: ۴). بخش بندی‌های صورت گرفته در این پژوهش با توجه به تجربه تدریس کتاب و همچنین برجسته بودن نقاط قوت و ضعف کتاب بر اساس چهار شاخص نامبرده می‌باشد.

۱. **روش ارائه مطالب:** مجموعه جلد یک کتاب «آموزش نوین زبان فارسی» از جمله مجموعه‌های موفق امروزی است که بر پایه‌ی هر چهار مهارت زبانی نوشتاری، خوانداری، شنیداری و گفتاری زبان آموزان، تألیف گردیده است. آموزش کتاب با صورت‌های زبانی نوشتاری آغاز گردیده و صورت‌های گفتاری آن بیشتر به جلد‌های میانی و پیشرفته دیگر کتاب سپرده شده است. در واقع تفکیک زبان نوشتاری و گفتاری جلد یک این مجموعه، بیانگر تأمل پیشین نویسنده بر اهمیت موضوع می‌باشد، زیرا زبان‌آموز از هر گونه اختلال و سردرگمی در فراگیری زبان نوشتاری و گفتاری بدور خواهد ماند. نگارنده بعد از اتمام هر درس به تمرین متعددی در ارتباط با موضوع مورد آموزش پرداخته که این موضوع خود کمک بسیاری به درک بیشتر مطالب توسط زبان‌آموز سطح مبتدی می‌کند و به یکی از نکات مثبت این مجموعه محسوب می‌شود. اما تمرکز بیش از حد نویسنده به صورت‌های ساختاری زبان در برخی از تمرین کتاب باعث به‌جود آمدن محتوای تکراری جملات و همچنین غیر کاربردی برخی از آن‌ها شده است. همچنین گاهی تمرین کتاب پاسخ‌گوی نیازهای برخی از مسائل بنیادی زبان آموزان نیست. برای مثال در بحث مقوله حرف اضافه مانند: (از، به، در، با) و غیره که به یکی از معضلات برجسته زبان‌آموز مبتدی در شیوه کاربرد و حتی تفکیک نمودن آن‌ها از یک‌دیگر می‌باشد، هیچ تمرینی در نظر گرفته نشده است.

۲. **تصویرها و طراحی کتاب:** تصویر و طراحی کتاب‌های آموزشی نقش مؤثری در یاددهی و یادگیری آموزش زبان دوم به طور غیر مستقیم دارند. چنانکه گفته‌اند: «زبان تصویر قادر است مؤثرتر از هر وسیله ارتباطی دیگر، دانش بشر را نشر

دهد». (زارعی و دیگران، ۱۳۹۲: ۲۸). آموزش‌های تصویری کلمات یا اشیاء در عصر کنونی نه تنها در حوزه آموزش زبان، بلکه وارد لغت نامه‌ها و حتی کتاب‌های تاریخ ادبیات نیز شده است. زبان آموزان با دیدن عکس‌ها و طرح‌های کتاب آن‌ها را در ذهن خود به صورت ملموس‌تر برجسته می‌کنند و مطالب سریع‌تر و بهتر در مغز آن‌ها بایگانی می‌گردد و به گونه‌ای ملکه ذهن‌شان می‌شود. امرزه تصاویر و عکس کتاب‌های آموزشی نقش تزئینی ندارند و تنها، به قصد آموزش و در ارتباط با متن‌های کتاب طراحی شده‌اند. در جلد یک کتاب نقدی که بر آن وارد گردیده حاکی بر این است که «طراحی و نقاشی صفحات کتاب نشان می‌دهد، که مخاطب این مجموعه باید کودکان باشند». (مهرآورن و ناطق، ۱۳۹۴: ۱۴۶). از نظر نگارنده، کسانی که تصمیم به آموزش زبان دوم می‌گیرند در هر پایه‌ی سنی که باشند، باری دیگر خود را به مانند نو آموزان مقطع ابتدایی خواهند یافت، اگر چه تمام تصاویر و عکس‌های کتاب کودکان نیست، اما مطابق با همدلی و احساس مخاطب طراحی شده‌اند. لذا نویسنده محترم کتاب در طراحی عکس‌ها و تصاویر کتاب دقت لازم را نموده و برخی از این تصاویر همانطور که بر جلد کتاب مشاهده می‌شود بر اساس تئورهای آموزشی طراحی شده است. اکثر تصاویر و طراحی‌های کتاب واضح و ارتباطی مستقیم با متن کتاب دارند و دارای استانداردهای آموزشی می‌باشند. شاید تنها ایرادی که بر این تصاویر بتوان وارد نمود، تفکر برانگیز نبودن برخی از آن‌ها، به ویژه در تمارینی که از زبان آموز درخواست چندین جمله با توجه به تصاویر شده است، باشد. (مانند درس دوم، تمرین ۱۴، ص ۲۷). اینگونه تمارین معمولاً نیاز به تصاویر و طراحی‌های تفکر برانگیزتری دارند.

۳. دستور آموزشی: امرزه توجه به دستور زبان کمتر از پیش نظر نویسندگان کتاب‌های آموزشی را جلب کرده و تقریباً نقشی فرعی بدان تعلق گرفته است. آلن (۱۹۷۴) نخستین بار اصطلاح «دستور آموزشی» را به کار برده است. وی بر این باور است که دستور آموزشی در برآورده ساختن نیازهای آموزشی زبان دوم مفید است. (رجوع کنید به والی و آمنه، ۱۳۹۳: ۱۱۹). بخش دستور کتاب مزبور، از نکات دیگر موفق این مجموعه است و به صورت تدریجی با ساختاری ساده همراه با نیازهای زبان آموزان حرکت می‌کند. بر خلاف نظر نویسندگان مقاله: «نقد کتاب آموزش نوین زبان فارسی» که یکی از نقاط ضعف کتاب را کاربرد «اصطلاحات دستوری برای زبان آموزان مبتدی به طور مستقیم» دانسته‌اند. (مهرآورن و ناطق، ۱۳۹۴: ۱۵۵). در خودآزمای‌های جلد یک کتاب، زبان آموز به هیچ عنوان با تمارین سستی دستوری از قبیل در جمله‌های زیر (نهاد، حرف اضافه، متمم، فعل) پیدا کنید، مواجه نخواهد شد. خود نویسنده نیز در مقدمه کتاب اشاره نموده «بعضی مباحث دستور زبان به طور غیر مستقیم آموزش داده شده است». (قبول، ۱۳۹۳: ۵). در واقع دانستن اصطلاحات دستوری چون «نهاد، حرف اضافه، متمم، فعل» برای زبان آموز مبتدی در این کتاب نقشی فرعی دارد و نقش بنیادی و اصلی دستور زبان به طور غیر مستقیم به تمارین کتاب سپرده شده است:

(ص ۳۲ - ۳۳، درس سوم، تمرین ۹-۷) در جای خالی فعل و ضمیر مناسب بگذارید.	
۱	تو به مسجد..... (آمدی، آمدم، آمد)
۲	او روی صندلی..... (نشستم، نشستی).
۳ در اداره ماندم.
۴ روی میز ایستادی.
۵	آمد آمدم تو..... او.....

آموزش (را) مفعولی یکی دیگر از معضلات زبان آموزان امروزی است. نویسنده تا درس ششم جلد یک، آموزش خود را با جملات و افعالی آغاز نموده که نیازمند به (را) مفعولی نیستند. درس ششم آغاز جملاتی است از قبیل: مادر غذا را پخت، که (را) مفعولی در آن‌ها کاربرد دارد. (را) مفعولی بدون هیچ مقدمه و توضیحی مستقیماً وارد جملات می‌شود و تنها در بخش دستور زبان درس ششم به این جمله اشاره شده است: «علامت مفعول معمولاً ظاهر است، اما بعضی وقت‌ها نیاوردن آن اشتباه نیست». (قبول، ۱۳۹۳: ۶۸). درحالی که قبل از شروع جملات با (را) علامت مفعول، نویسنده می‌بایست درباره طریقه کاربرد آن در جمله توضیحی مختصر ارائه نماید.

۴. مدت زمان تدریس هر درس: در کتاب «روش‌ها، فنون و الگوهای تدریس» تألیف آقای امان الله صفوی آمده است: «طرح درس روزانه برنامه‌ای است بدون و سنجیده که معلم قبل از تدریس برای یک جلسه درس تهیه می‌کند». (صفوی، ۱۳۹۴: ۲۹۱). نویسندگان مقاله «نقد کتاب آموزش نوین زبان فارسی» بر استناد این سخن این نقد را وارد نموده‌اند که «برای کل کتاب و هر درس مدت زمان معینی برای تدریس مشخص نشده است». (مهرآورن و ناطق، ۱۳۹۴: ۱۴۸) در حالی که فصل هشتم کتاب

آقای صفوی که برنامه‌ریزی برای تدریس اختصاص داده شده، بیشتر به حوزه‌های آموزشی در دانشگاه‌ها و دبیرستان‌ها تعلق دارد که معلم یا استاد با توجه به برنامه درسی سالانه خود به طور منظم هر جلسه کلاس را از قبل برنامه‌ریزی می‌کند. در کلاس‌های آموزش زبان فارسی به سختی می‌توان مدت زمان تدریس هر درس را مشخص نمود، زیرا هر کلاس دارای زبان آموزانی با ویژگی خاص خود است. گاهی مدت زمان توضیح یک درس در یک کلاس با توجه به سطح زبان آموزان با کلاسی دیگر به وقت بیشتری نیاز دارد. بسیاری از زبان آموزان قبل از وارد شدن به کلاس‌های آموزش زبان فارسی از طریق فیلم یا کتاب‌های آموزش زبان فارسی زبان خود را قوت بخشیده‌اند، بدون شک آموزش زبان با چنین زبان آموزانی در هر جلسه نیاز به وقت کمتری دارد تا زبان آموزانی که به طور کلی با زبان فارسی آشنا نیستند. علاوه بر این سطح فهم و درک زبان آموزان هر کلاس با کلاس‌های دیگر متفاوت است. گاهی برای درک یک مطلب استاد می‌بایست نمونه‌های بیشتری ارائه دهد و یا حتی با تک تک زبان آموزان به تمرین بپردازد، در حالی که در برخی از کلاس‌های دیگر به علت مطالعه قبلی زبان آموزان نیاز به نمونه‌های بیشماری نیست و این موضوع مدت زمان تدریس را تند یا سست می‌کند. نامتوازن بودن تعداد صفحات هر درس با درس‌های دیگر در این کتاب بستگی به سنگین و سبک بودن مطالب و اهمیت موضوع دارد و به هیچ وجه از نقاط ضعف این مجموعه محسوب نمی‌گردد. همچنین تعداد زبان آموزان هر کلاس تأثیر بسزایی در مدت زمان تدریس خواهد داشت.

۵. گفت‌وگوها، کلمات و جملات کاربردی و غیر کاربردی کتاب: در طراحی و تألیف کتاب‌های آموزشی توجه به کاربردی بودن کلمات و جملات و گفت‌وگوها، تأثیری مستقیم بر ذوق و شگفتی مخاطب خواهد داشت و حاصل آموزش را به خواسته‌ها و نیازهای زبان‌آموزان نزدیک‌تر می‌کند. در مقاله نقد جلد یک کتاب نیز به این موضوع اشاره شده است: «در آموزش زبان لازم است جمله‌ها و عبارات پر بسامد در ابتدا آموزش داده شوند و به ترتیب به سمت کم بسامد بروند». (مهرآورن و ناطق، ۱۳۹۴: ۱۴۸). در نقاط ذیل به برجسته‌ترین جملات و گفت‌وگوهای غیر کاربردی کتاب اشاره شده است:

الف) یکی از بنیادی‌ترین مشکلات کتاب استفاده از جملات و کلماتی است که چندان کاربردی نیستند و حتی گاهی در فرهنگ ملل دیگر ممکن است تعجب برانگیز نیز می‌باشند. برخی از جملات کتاب گویی از زبانی دیگر به زبان فارسی ترجمه شده است:

صفحه	درس	نمونه جملات
۱۱۸	درس نهم	آیا شما از مهمان‌خانه تا حیاط خانه را میدویدید؟
۱۱۰		پسرهای مدرسه ما روی فرش خوابیدند! ژاله با اتوبوس از دانشگاه تا ساحل دریا آمد.
۵۰	درس چهارم	من در دریا افتادم. آیا دیروز تو و حمید از کشتی در دریا افتادید؟
۵۲		ستاره خوابید. ستاره در آسمان خوابید. ستاره و ماه در آسمان - ۱۳۹۹

ب) واژگان و جملات برخی از تمرین‌های کتاب با وجود اینکه کاربردی نیستند، گاهی می‌توان دو گزینه صحیح را برای یک جای خالی انتخاب نمود، برای مثال:

صفحه	تمرین	نمونه
۲۹	تمرین ۱ زیر میز نشست. (کودک، کتاب، روی، مهمان).
۴۲	تمرین ۱	من روی خوابیدم. (ستاره، دریا، باغ، کشتی).
۶۴	تمرین ۱	آیا معلم ظهر را در مدرسه خورد؟ (نان، ناهار، ستاره، آب)

در جمله آیا تو روی خوابیدی؟ چون به صورت پرسشی طرح شده است می‌توان هر دو گزینه برف و ماه را انتخاب نمود.

پ) برخی از گفت‌وگوهای کتاب گویی برای تدوین فیلم آموزشی نوشته شده است و زبان‌آموز را در درک مطلب دچار اختلال می‌کند:

صفحه ۵۳ - درس چهارم - گفت‌وگوی ۵	
فاطمه:	ببخشید یا شما ناظم هستید؟
مریم و زهرا:	نه، ما معلم هستیم.
فاطمه:	آیا آن‌ها ناظم و مدیر هستند؟
مریم:	آره، آن‌ها ناظم و مدیر هستند

بخش اول گفت‌وگوی فوق در ارتباط با تصویر کتاب به خوبی هماهنگ گردیده است، اما پرسش بعدی که آیا آن‌ها ناظم و مدیر هستند؟ برای زبان آموزان کمی بی ربط به نظر می‌رسد که چه کسانی و چرا در تصویر مشخص نیستند؟ لذا برای درک بیشتر زبان آموزان در این گفت‌وگو می‌بایست صحنه گفتگو را به صورت نمایش بازسازی شود. تمرین صفحه ۳۹ کتاب نیز مشابه این گفتگو می‌باشد. در گفت‌وگوی صفحه ۵۳ کتاب علت به مسافرت نرفتن رضا و احمد، افتادن از روی درخت است!! (ت) گاهی پاسخ به سؤالاتی که در تمارین کتاب آمده است برای زبان آموزان غیر لبنانی کمی دشوار به نظر می‌رسد و محتوای برخی از آن‌ها تکراری نیز می‌باشد:

(درس نهم - تمرین ۱۵ - ص ۱۲۴)		(درس دهم - تمرین ۱۰ - ص ۱۳۱)	
۱	لبنان چگونه کشوری است؟	۱	اب و هوای لبنان چگونه است؟
۲	اب و هوای لبنان چگونه است؟	۲	آیا لبنان کشوری ساحلی است؟
۳	اسم شهرهای بزرگ لبنان چیست؟	۳	زبان مردم لبنان چیست؟
۴	مردم لبنان چگونه مردمی هستند؟	۴	اسم هنرمندانی معروف لبنان چیست؟

۶. مخاطب کتاب: نویسندگان مقاله «نقد کتاب آموزش نوین فارسی» مشخص نبودن یا تعیین نکردن مخاطب کتاب را یکی از مشکلات این مقاله دانسته‌اند و با آوردن نمونه‌هایی از قبیل:

صفحه	درس	نمونه
ص ۷	درس اول	بابا آمد. مامان رفت. خواهر رفت. برادر رفت.
ص ۱۴	درس دوم	دانش آموز در حیاط دوید. ناظم با معلم در مدرسه ماند.
ص ۲۸	درس سوم	کودک ایستاد. مامان با زهرا به مسجد رفت.
ص ۱۲	درس اول	مریم: سلام مامان صبح به خیر! مامان: سلام عزیزم! صبح به خیر

مخاطبان این جملات را افراد زیر ۱۲ سال مشخص نموده‌اند! در این باره باید پرسید، افراد بالای ۱۲ سال آموزش زبان فارسی را می‌بایست با چه جملات مناسبی آغاز نمایند؟ آیا نویسندگان کتاب‌های آموزش زبان فارسی می‌بایست پس از این سطح آموزش کودکان و بزرگ سالان را در کتاب خویش مشخص نمایند؟ اگر این جملات برای آموزش افراد ۱۲ سال است، لازم بود نویسندگان محترم چندین جمله به عنوان جایگزین این جملات بیان نمایند. در حالی که نویسنده کتاب بسیار آگاهانه کلمات و جملات ساده و در عین حال کاربردی را انتخاب نموده است. این بخش از مقاله که به مخاطب کتاب اختصاص داده شده نویسندگان مقاله چندین سوال را طرح نموده‌اند که خود آن‌ها در پاسخ به سوالات خویش عاجز مانده‌اند برای مثال:

الف) سن این مخاطبان چقدر است؟ یعنی کسانی که آشنایی با زبان فارسی ندارند در چه مقطع سنی هستند؟
 ب) معیار پر کاربرد بودن واژه‌ها یا جملاتی که باید به آنان آموزش داده شود و آن‌ها بدانند در این کتاب چیست؟
 خود نویسندگان محترم مقاله معیار مورد نظر خود را در باب انتخاب جملات و واژگان آموزش زبان فارسی بیان نموده‌اند. در مقدمه جلد یک کتاب آمده است: «جلد اول (شامل ده درس) به افراد دوره‌ی آغازین اختصاص دارد که آشنایی به زبان فارسی ندارند». (قبول، ۱۳۹۳: ۶۸). بر اساس تجربیات نگارنده در کلاس‌های آموزش زبان فارسی زبان آموزان کرد در مقطعات سنی مختلف، هنگام تدریس این کتاب با مشکل خاصی مواجه نشده و بلکه هیجان و شوق زبان آموزان را در یادگیری و بیان یک جمله فارسی «بابا آمد» در اولین روز کلاس مشاهده شده است. از جهتی دیگر انتخاب این افعال در بخش نخست توسط

نویسنده تحسین برانگیز است زیرا زبان آموز را در همان درس اول با مشکلات (را) مفعولی مواجه نخواهد کرد. آموزش (را) مفعولی در زبان فارسی یکی از مشکلات زبان آموزان امروز می باشد و این موضوع توسط نویسنده کتاب آگانه از درس ششم آغاز گردیده، هرچند شرحی درباره چگونگی کاربرد آن در جمله نیامده است.

۷. **متن های کتاب:** متن های کتاب یکی دیگر از نقاط مثبت این مجموعه است. در مقاله «نقد کتاب آموزش نوین فارسی» اشاره شده، متن های کتاب غیر طبیعی و تصنعی هستند (رجوع کنید به مهرآورن و ناطق، ۱۳۹۴: ۱۵۳) در حالی که تدوین اینگونه متن ها در جلد اول به شیوه ای که تمام فعل های متن دارای یک صیغه زمانی باشند، از روش و متودهای مدرن آموزش زبان است:

درس هشتم - متن ۵ - ص ۱۰۴: «دیروز معلم زبان فارسی به کلاس مان آمد. او با کتاب فارسی به کلاس آمد. معلم مان یک ساعت به ما زبان فارسی درس داد. او کتاب فارسی را هم برای ما خواند. ما هم بعد از او کتاب فارسی را خواندیم. ما صحبت های معلم مان را خوب شنیدیم و همه ی صحبت های او را فهمیدیم.....».

تمام فعل های متن دارای صیغه گذشته ساده هستند. تألیف این گونه متن ها در سطح مبتدی به زبان آموز در روند آموزش صیغه افعال و همچنین دستور زبان کمک بسیاری می کند و از روش های نوین آموزش زبان می باشد. در جلد دوم اکثر متن ها از داستان های معروف فارسی اقتباس گردیده است، و به طور خلاصه در خدمت زبان آموزان در آمده که این خود جای تحسین است.

۸. **صیغه افعال کتاب:** در مقاله «نقد کتاب آموزش نوین زبان فارسی» شروع درس اول کتاب را با فعل گذشته ساده به یکی از مشکلات و ایرادهای این مجموعه محسوب نموده است. نویسندگان محترم مقاله در این باره چندین سوال را طرح نموده اند:

- معیار آموزش فعل های گذشته ساده و استمراری چه بوده و چرا از زمان های پر کاربرد دیگر استفاده نشده است؟
- آیا زمان مضارع و شکل پر کاربرد آن مضارع اخباری در گفتار و نوشتار بسامد بیشتری ندارند؟ آیا این فعل ها در کلاس های درس و در زندگی و و مراودات و گفت و گوهای یک زبان آموز کاربرد ندارند؟

با طرح سوالات فوق، این پرسش به ذهن می رسد که آیا نویسندگان محترم مقاله تجربه تدریس آموزش زبان فارسی به غیر فارسی زبانان، را دارند؟ زیرا ساخت بن مضارع توسط زبان آموز مبتدی در درس اول چگونه ممکن است؟ زبان آموزی که با زبان فارسی آشنا نیست چگونه بن مضارع افعال را در جلسه اول پیدا کند. در حالی که ساخت ماضی ساده با حذف (ن) مصدری و اضافه نمودن شناسه فعل انجام می گیرد:

ساختار ماضی ساده	ساختار مضارع اخباری
بن ماضی + شناسه فعل مثال: نوشتن = م + نوشتم	می + بن مضارع + شناسه فعل مضارع مثال: نوشتن می + نویسم = می نویسم

ساخت کدام یک از افعال فوق برای زبان آموز مبتدی در جلسه اول درس ساده تر و قابل فهم تر به نظر می رسد. لذا شروع این مجموعه با فعل های گذشته ساده نه اینکه ایرادی برای آموزش جلسه اول ایجاد نکرده بلکه از نقاط مثبت کتاب نیز می باشد.

۹. **آموزش تلفظ واژگان:** آموزش تلفظ واژگان تا پایان درس ششم ادامه دارد، در حالی که زبان آموز در همان درس اول، می بایست تلفظ واژگان را آغاز نماید. پیش از این در مقاله مربوط به نقد کتاب به این موضوع اشاره شده است: «اولین درس کتاب، اول از خواندن کلمه ها و جمله ها شروع می شود ولی با این حال می بینیم که نویسنده در هر درس تا پایان در ششم بعد از متن آموزشی به آموزش واح های زبان فارسی می پردازد.» (مهرآورن و ناطق، ۱۳۹۴: ۱۴۷). علاوه بر این آوردن صدها کلمه برای آموزش تلفظ قبل از هر چیز ذهن زبان آموز سطح مبتدی را که خود شیفته ی حفظ کردن معنای کلمات جدید است کمتر به سمت تلفظ واژگان سوق میدهد:

درس سوم - ۲ تلفظ - ص ۳۰: ت، ط = تور، طور، است، ربط، تابوت، طاغوت، تار، طاق، تابع، طالب، تمام، طعام، تایر، طائر، تزریق، تطمیع، تاول، طاقت، تاجر، طالب، تائب، طالع، تقاضا، طراز، تبار، طلاق، دست، ضبط».

چه بسا زبان آموزان از مدرس درخواست معنای کلمات را کرده که عموماً نیز چنین است و اکثر وقت جلسه به خوانش و معنای کلمات تعلق خواهد گرفت. هرچند نویسنده محترم در مقدمه جلد نخست اشاره نموده است: «در آموزش تلفظ واج ها صورت صوتی واژه ها اهمیت دارد، نه معنای آن ها.» (قبول، ۱۳۹۳: ۴) اما این امر، زبان آموز سطح مبتدی را که شوق و هیجان حفظ نمودن

بیشترین کلمه را مدت زمانی کم دارد، کم نمی‌کند. کلماتی که در سطح مبتدی بار معنای آن‌ها هیچ کمکی به زبان‌آموز نمی‌کند و از طرفی ذهن خویش را بیهوده صرف حفظ کردن معنای این واژگان نیز خواهد کرد. تمام واج‌های مصوت بلند و کوتاه و همچنین واج‌های صامت قبل از شروع درس اول با ارائه چند نمونه از هر واج در یک صفحه می‌تواند تهیه گردد. استفاده از کلمات کاربردی و روز مره برای نمونه هر واج، بسیار مؤثرتر خواهد بود. تلفظ واج‌هایی از قبیل (م، ش، ک، ر، ل) و غیره که مشابه آن‌ها در زبان کردی و حتی عربی یافت می‌شود، چندان ضروری به نظر نمی‌رسد.

نتیجه‌گیری

هدف اصلی پژوهش بررسی نقاط ضعف و قوت جلد نخست مجموعه کتاب، «آموزش نوین زبان فارسی» بر مبنای دو پرسش زیر بوده است:

۱. برجسته‌ترین نقاط قوت و ضعف جلد یک این مجموعه با در نظر گرفتن رویکردی ارتباطی و نیازهای زبان‌آموزان، چیست؟
۲. چه راهکارهای برای بهبود بخشیدن به جلد یک کتاب می‌توان ارائه نمود؟

نقاط قوت کتاب

۱. اولین نکته مثبت و تحسین برانگیز این مجموعه چگونگی روش ارائه مطالب، بهره‌گیری از روش‌های نوین متکی بر رویکرد ارتباطی ساختار و شکل ظاهری کتاب است. بدون شک استفاده از رنگ‌ها و طراحی‌های گوناگون، زبان‌آموز را بیشتر به مباحث کتاب جلب می‌کند. ساختار ساده کتاب و ارائه تدریجی مباحث هر درس موجب عدم پراکندگی ذهنی و تمرکز زبان‌آموز می‌شود.
۲. استفاده از مهارت‌های چهارگانه خوانداری، نوشتاری، شنیداری و گفتاری در این مجموعه، زبان‌آموز را در آموزش زبان فارسی به طور کامل پرورش می‌دهد.
۳. پرداختن به دستور آموزشی و کمتر برجسته نمودن اصطلاحات دستوری از نکات مثبت دیگر این مجموعه است. زبان‌آموز به طور غیر مستقیم از طریق تمارین کتاب مباحث دستوری را می‌آموزد.
۴. متن‌های کتاب در مجموعه جلد یک اگرچه تصنعی به نظر می‌رسند اما نویسنده با به کارگیری روش صورت‌گرایی و ساختار زبان در ارتباط با آموخته‌های پیشین دروس، آن‌ها را تدوین نموده و در به کارگیری افعال و جملات هر متن از روش‌های مدرن آموزشی استفاده کرده است.
۵. تمارین متعدد و مختلف کتاب به صورت صوتی و نوشتاری در ارتباط با موضوع هر درس، از نکات مفید و چشمگیر این مجموعه است. آغاز هر درس، کلمات جدید به صورت مستقل آمده است که این خود به نوعی ابداع در تألیف کتاب محسوب می‌گردد. زبان‌آموز نخست کلمات جدید و مهم درس را می‌آموزد و سپس به آموزش جملات می‌پردازد.
۶. تمام دروس و برخی از تمرینات کتاب به صورت صوتی با صداهای متنوع در لوح فشرده مجموعه جلد یک آمده است. استفاده از اشعار کوتاه به همراه موسیقی در لوح فشرده کتاب از دیگر نقاط مثبت و قوت این مجموعه است.
۷. تفکیک زبان نوشتاری و گفتاری و آموزش گام به گام آن به صورت تدریجی در این کتاب به خوبی رعایت گردیده است.

نقاط ضعف کتاب

۱. توجه نکردن به برخی از مباحث مهم دستوری از قبیل حرف اضافه و (را) علامت مفعول که از مشکلات بنیادی زبان‌آموزان است.
۲. غیر کاربردی بودن برخی از گفت‌وگوها و جملات کتاب.
۳. اگرچه آموزش تلفظ واژگان از نکات مثبت این مجموعه است اما پرداختن به تلفظ صدها کلمه غیر کاربردی برای زبان‌آموز سطح مبتدی هم غیر ضروری و هم باعث اتلاف وقت مدت زمان تدریس می‌شود. استفاده از واژگان غیر کاربردی، زبان‌آموز سطح مبتدی را بیشتر به سوی دانستن معنای کلمات سوق می‌دهد نه تلفظ آن‌ها.

راهکارها

۱. روشن ساختن چگونگی کاربرد مقوله (را) علامت مفعول در جمله و افزودن برخی از تمرینات در این مورد. البته در کتاب‌های آموزشی دیگر نیز به این موضوع توجه خاصی نشده و شاید یکی از مشکلات نهادی و ذاتی زبان فارسی باشد، با این وجود طراحان و مؤلفان کتاب‌های آموزشی زبان فارسی می‌بایست در این زمینه راهکاری اساسی ارائه نمایند.
۲. تمرینات بیشتر در باب کاربرد حروف اضافه.
۳. استفاده از کلمات کاربردی و کاهش تعداد کلمات در آموزش تلفظ واج‌ها. آموزش تلفظ کلمات هر درس در این زمینه مفیدتر است.
۴. بهره‌گیری از گفت‌وگوهای واقعی و انتخاب جملات کاربردی تر.
۵. کم‌رنگ ساختن برخی از موضوعات مربوط به کشور لبنان و توجه نمودن به ملیت‌ها و اقوام دیگر (نه تنها مخاطبان عرب) در شیوه تدوین جملات و تمرینات کتاب.

منابع

- ۱- جامعه المصطفی، مجموعه آموزش فارسی به فارسی، چاپ اول، قم، ۱۳۸۷-۱۳۹۰.
- ۱۰- والی، آمنه، ارزیابی دستور پژوهشنامه‌ی آموزش زبان فارسی به غیر فارسی‌زبانان (علمی - پژوهشی)، پژوهشنامه‌ی آموزش زبان فارسی به غیر فارسی‌زبانان (علمی - پژوهشی)، سال سوم، شماره‌ی سوم (پیاپی ۸)، ۱۳۹۳.
- ۲- زارعی زوراک، اسماعیل و فاطمه جعفر خانی، بررسی کاربرد تصویر در آموزش ویژه، مجله تعلیم و تربیت استثنائی، سال سیزدهم، شماره ۷، پیاپی ۱۲۰، ۱۳۹۲.
- ۳- ذلفقاری، حسن و همکاران، فارسی بیاموزیم، چاپ سوم، تهران، انتشارات مدرسه، ۱۳۷۸.
- ۴- صحرايي، رضامراد، شهباز، منیره، تحلیل محتوایی منابع آموزشی زبان فارسی بر پایه‌ی انگاره‌ی نیل اندرسون، پژوهشنامه‌ی آموزش زبان فارسی به غیر فارسی‌زبانان (علمی - پژوهشی)، سال اول، شماره‌ی دوم، ۱۳۹۱.
- ۵- صفار مقدم، احمد، مجموعه زبان فارسی، چاپ اول، تهران، شورای گسترش زبان و ادبیات فارسی و پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی، ۱۳۸۶.
- ۶- صفوی، امان‌الله، روش‌ها و فنون و الگوی تدریس، چاپ یازدهم، تهران، انتشارات سمت، ۱۳۹۴.
- ۷- شورای مؤلفان، فارسی پنجم دبستان: بخوانیم، تهران، ادراه‌ی کل چاپ و توزیع کتاب‌های درسی، ۱۳۹۰.
- ۸- مهرآوران و ناطق، نقد کتاب آموزش نوین زبان فارسی، مجله دو فصلنامه تخصصی مطالعات آموزش زبان فارسی، سال اول، شماره ۱، ۱۳۹۴.
- ۹- قبول، احسان، آموزش نوین زبان فارسی، جلد یک (دوره‌ی آغازین)، چاپ چهارم، مشهد، چاپ و نشر یاسین، ۱۳۹۳.

انکاد اسلامی علوم جهان اسلام